

Puude veteraniseerimine: mis ja milleks?

Aino Mölder,

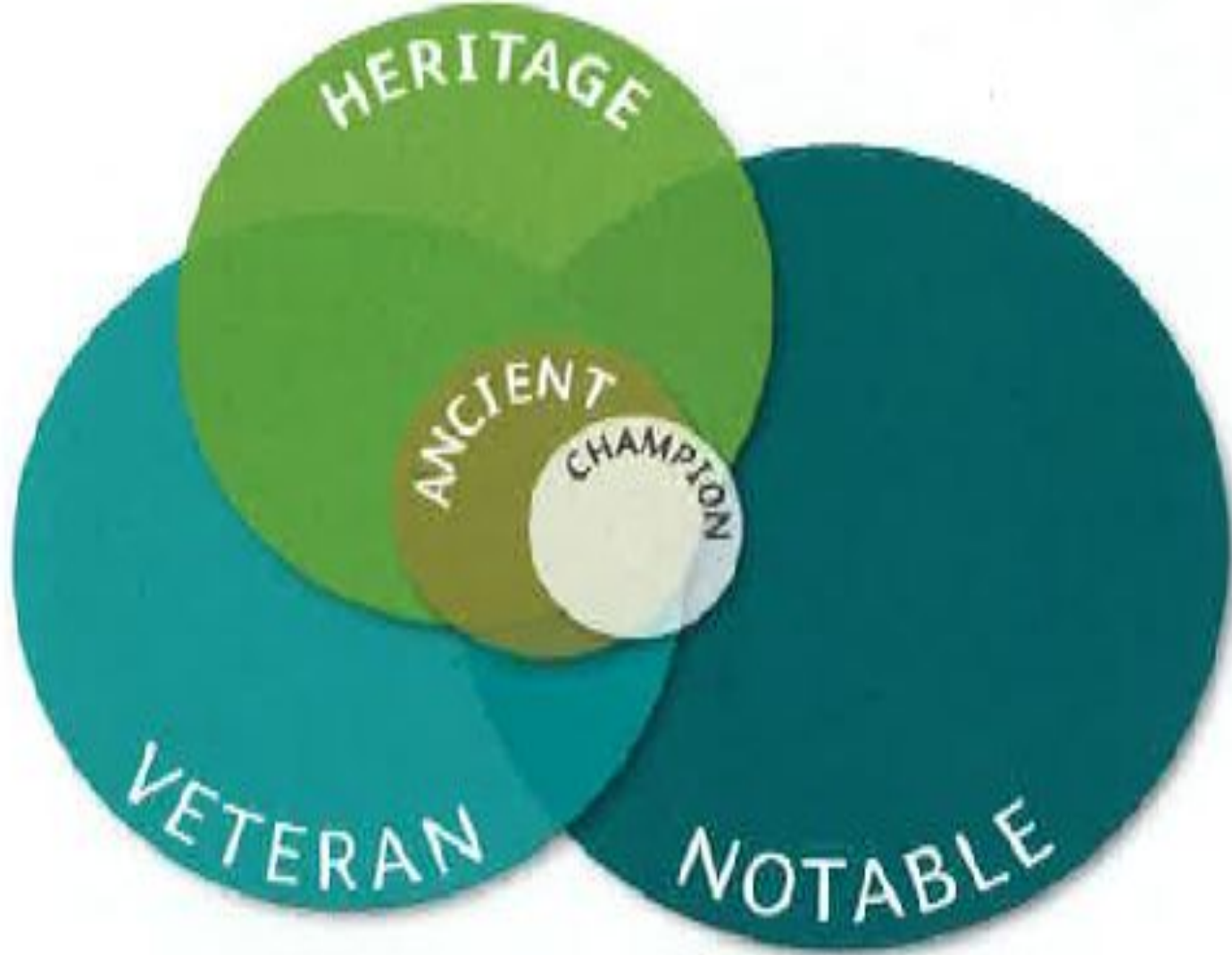
26.02.2025,

Veteraniseerimise mõiste ja eesmärgid

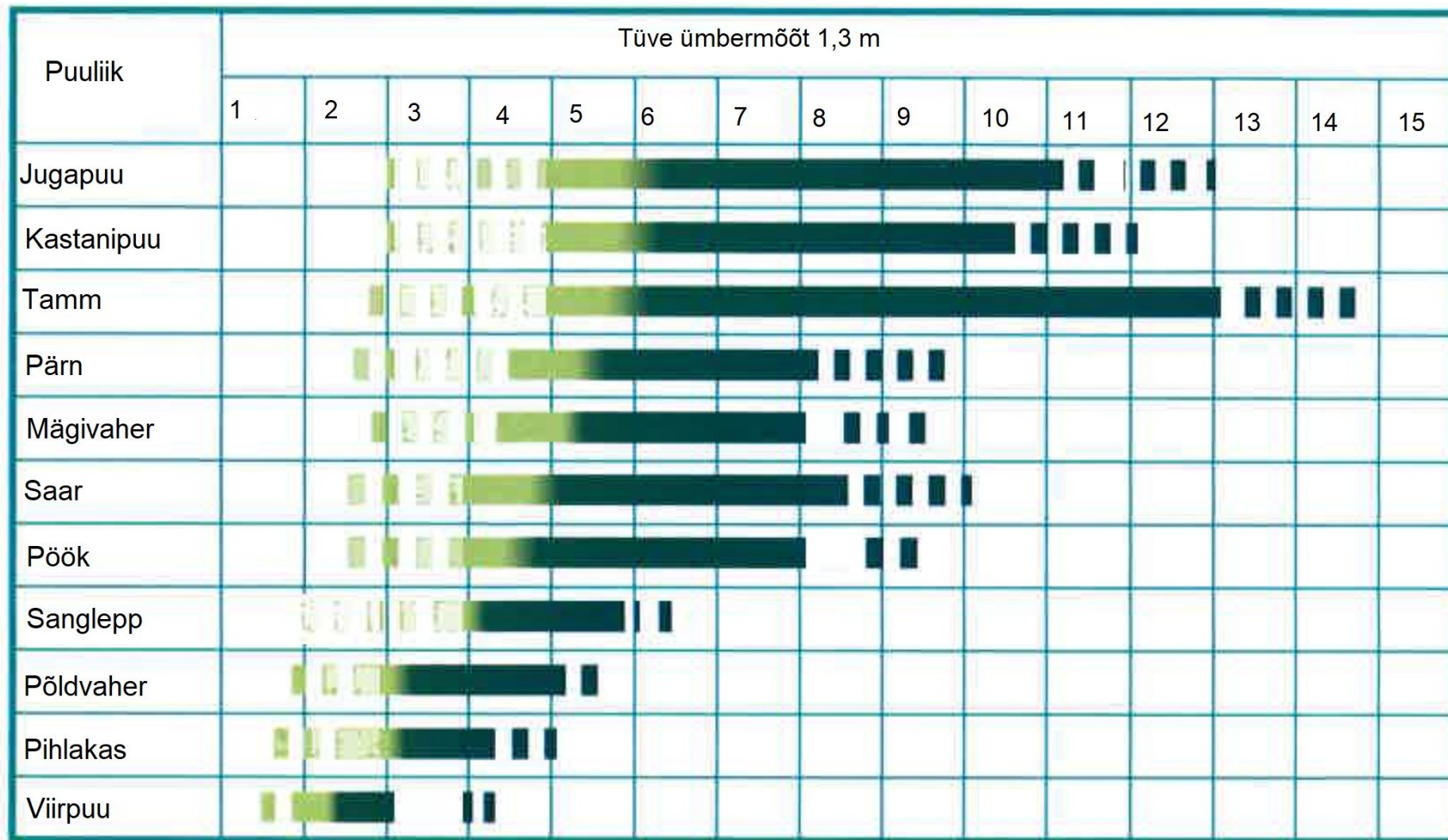
- Veteraniseerimine on nooremate ja keskealiste puude tahtlik ja teadlik vigastamine vanadele puudele iseloomulike tunnuste väljakujunemise kiirendamiseks, eesmärgiga tekitada elupaiku neist sõltuvate eluvormide jaoks.
- Veteraniseerimine võetakse ette olukorras, kus vanu, elustikupuid on ebapiisavalt, või ei taga puude vanuseline jaotus mingis piirkonnas vanade puude olemasolu tulevikuks (st, et kõik puude vanuseklassid pole esindatud).
- Mõiste ja ka tegevus ise ei pärine Eesti kultuuri- ja keeleruumist
- Veteraniseerimine sai alguse 1990.-tel Ühendkuningriigis, kus täheldati puudega seotud eluvormide jaoks oluliste elupaikade kadu. Veteraniseeriti põhiliselt tammesid.

Umbes niimoodi klassifitseeritakse
Ühendkuningriigis vanu puid (*Ancient
and ohter veteran trees: further
quidance on management*)

KUST PÄRINEB VETERANISEERIMISE MÕISTE?

Kuidas veteranpuuks saab, kui asjad arenevad mööda oma loomuliku rada

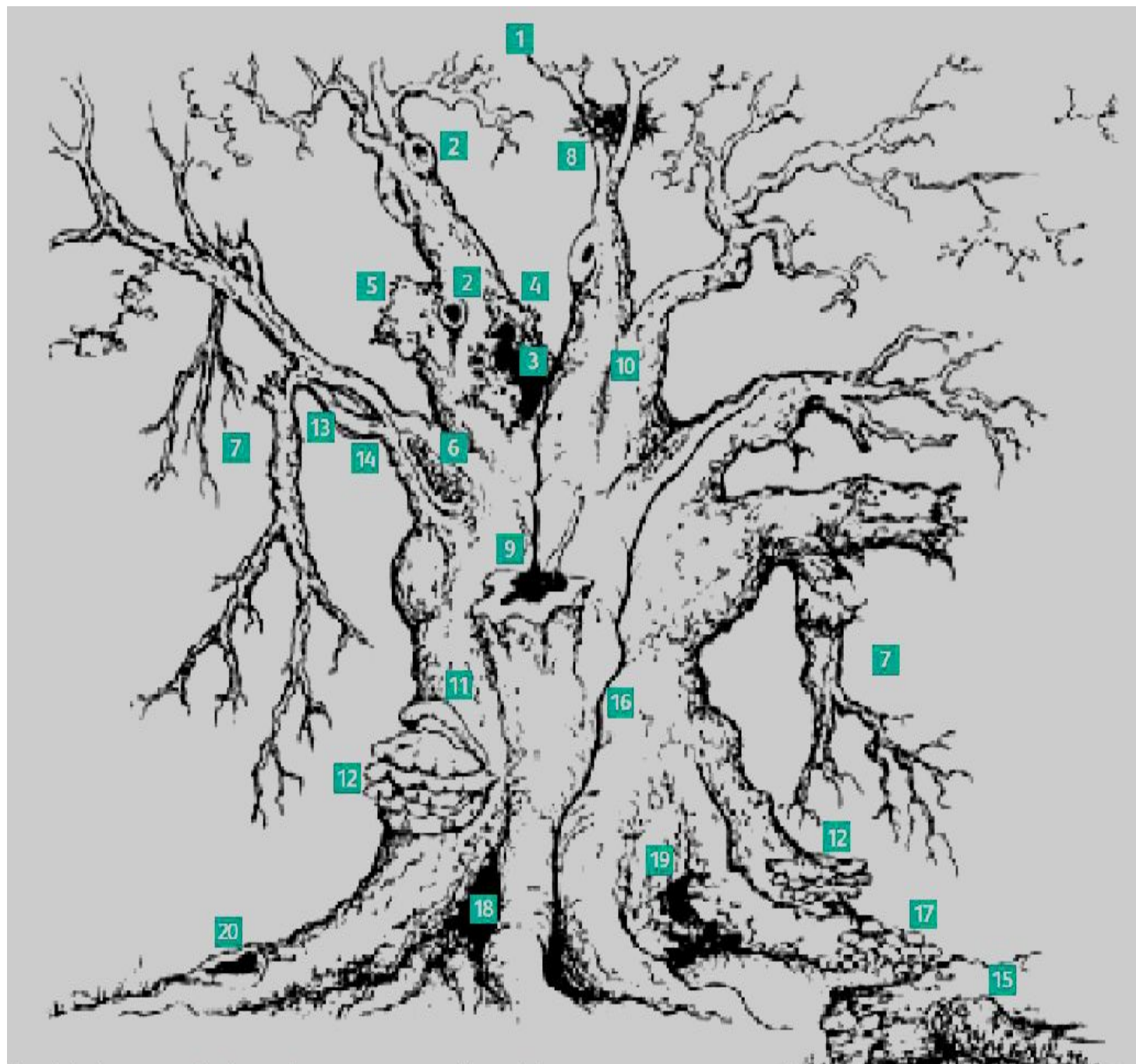
 Märkimisväärne
  Veteran/väärtuslik
  Põline
  lidne

VET-Cert määratleb veteranpuud järgmiselt (kõigis VET-Certi projekti partnerriikides sama):

- Puu, mis on saavutanud antud liigi kasvutingimusi ja asukohta arvestades märkimisväärse vanuse
- Puu, mis on saavutanud antud liigi jaoks märkimisväärse suuruse
- Paljude funktsionaalsete ühikutega, sageli õõnsuste või õõnejuurtega isend
- Puu, mida iseloomustab bioloogilise mitmekesisuse suurenemine (õõnsused, õõnejuured, lagupuit jne),
- Puu, mida iseloomustavad muutused võra arhitektuuris ja järkjärguline võra taandumine (üleminek primaarselt võralt sekundaarsele võrale tüve madalamates osades)
- Puu, millel on kõrge kultuuri- või pärandiväärtus – aga see üksi ei tee puust veterani (näiteks kuulsa inimese hiljuti istutatud puu ei ole veteran)

NB! Riigiti võivad määratlused olla täpsemad või sellest määratlusest erineda. Oluline on hinnata iga veteranpuud eraldi ja kohandada majandamine selle konkreetse puu oluliste omadustega. Sageli on veteranpuud antud riigis või piirkonnas ametlikult kaitstud.

- 1- rohkelt kuivi oksid
- 2- väiksemad oksaaugud
- 3- suuremad õõnsused
- 4, 6, 12- erinevate seente viljakehad
- 5- oksatüükad
- 7- murdunud oksad
- 8- kahvelharud
- 9- vett sisaldavad õõnsused
- 10 – mahlajooksud
- 11- lahtine koor
- 13- kooreta puit
- 14- taanduv suurem oks
- 15- maha langenud oks
- 16- välgukanalid
- 17- seente kolooniad juurtel
- 18- juurekaelamädaniku tõttu õõned
- 19- tüvemädaniku tõttu tüveõõnsused
- 20- juurekahjustused

Veteraniseerimine kui „ajasild“ –
tuleviku toomine tänasesse
päeva

Mida veteraniseerimine EI OLE:

- Juba väljakujunenud elupaigatunnustega puude täiendav vigastamine
- Vanade puude võra vähendamine ohutuse tagamiseks
- Põlispuude võra taandamine vesivõsude tekke esile kutsumiseks, et tõsta puu vitaalsust
- Puude hoolduslõikuse käigus veteraniseerimislõigete tegemine (kroonlõige, murdlõige, rebend jt). Neid lõikeid võib kasutada, aga tegemist pole veteraniseerimise kui protsessiga.
- Puude rõngastamine maapinna lähedalt eesmärgiga luua elupaiku surnud puidust sõltuvatele liikidele. See võib olla vajalik tegevus, kuid ei loeta veteraniseerimiseks. Veteraniseerimise eesmärgiks ei ole puude surmamine, vaid nende vananemise kiirendamine. Küll aga võib rõngastada mõnd puu haru või ladvaosa.

Veteraniseerimise käigus matkitakse loodust:

- Luuakse tüveõõnsusi ja oksaauke,
- Tekitatakse surnud või murdnud jämedaid oksid ja harusid, ning oksarebendeid
- Tekitatakse suuri paljastunud puiduga tüve osi: selliseid, mida sageli põhjustab puude all karjatatavate loomade või kobraste tegevus
- Imiteeritakse välgukahjustusi
- Imiteeritakse loomakahjustusi nagu näiteks ulukite kraapejäljed, veise- ja hobuste kahjustused, kobraste tegevus, rähnide toksitud tüved jm
- Luuakse tüvedesse tehispesi, mis pakuvad pesitsus- ja ööbimisruumi lindudele/nahkhiirtele/mesilastele
- Looduslike lagunemisprotsesside kiirendamiseks nakatatakse puid seentega
- Teatud puuosade kuivatamiseks rõngastatakse puu ladvaosa või harusid-oksi,
- tekitatakse mahlajooksu ja veetaskuid
- Imiteeritakse põlenguid

Kuigi veteraniseerimine on elupaikade loomine kiirendatud tempos, võtab nende väljakujunemine aega ja toimub teatud kindlas järjekorras, mis ühelt poolt sõltub puuliigist ning teiselt poolt toitumishaigela iseloomust. Paljud eluvormid aga saavad veteraniseerimisest kohest kasu (vt tagapool)

Kasusaajad lühemas ja pikemas perspektiivis

- Nahkhiired ja õõnsustes pesitsevad linnud ja imetajad kasutavad tekkinud võimalused ära üsna varsti.
- Mõned putukad, kellele sobib näiteks puidurebendite käigus paljastunud, surnud mädanikuta puit (nt mõned puurlaseliigid) elavad eluspuudel päikese käes surnud kõvas puidus
- Rõngastamise tulemusel kuivanud puuosad leiavad asustamist putukate poolt, millele järgnevad peatselt linnud
- Pikas perspektiivis (kui seemed on alustanud lagundamisprotsessi) saavad kasu paljud teised liigid.

Veteraniseerimine kui alternatiiv raiele

Veteraniseerimine on alternatiiv olukorras, kus vanade puude lähedusse on tekkinud tihedalt nooremaid sama või mõne muu liigi puid, mis vana puu valgustingimuste parandamiseks tuleks niikuinii raiuda (PUISNIIDUD!).

Lisaks vana puu (milleks sageli on kõvad lehtpuuliigid, eriti tammed) valgustingimuste parandamisele võib teda ümbritsevate keskealiste, valgust varjavate puude kahjustamine pakkuda elupaiku, mis muidu konkreetsetes piirkonnas puuduksid.

Elustikupuud Londonis Kew
Gardenis

Oksarebendi pinnal hakkavad tekkima
elupaigad

Kuidas valida veteraniseeritavaid puid (lisaks eelnevale)

Veteraniseerimisele peaksid eelnema uuringud konkreetse koha elustiku kohta, mille alusel valida veteraniseerimisvõtteid ja veteraniseeritavaid puuliike. Näiteks on vaja:

- taimse liigirikkuse suurendamiseks ja säilitamiseks luua elupaiku tolmeldajatele;
- luua elupaiku hävimisohus olevatele liikidele;
- luua varjumis- ja pesitsusvõimalusi lindudele, väikeimetajatele ja käsitiivalistele jm;

Uuringutega on vaja välja selgitada kõigepealt nende eluvormide esinemine ja populatsiooni seisund ning nende eluviisid.

Veteraniseerimisele peaks järgnema monitooring

- Kas ja kui palju veteraniseeritud puudest on hukkunud
- Kas ja kelle poolt veteraniseeritud puud on asustatud
- Kuidas muutub asustamise dünaamika ajas
- Kas on vaja rakendada mingeid täiendavaid meetmeid

Veteraniseerimisega peaks kaasas käima ka teavitamine

- Laiema ringkonna harimine: artiklid, meedia jms;
- Objektil kohapeal stendid, plakatid jm: mida on tehtud, mis oli algne olukord, mida taotletakse, millise ajakavaga, millised on hetke tulemused, kuidas käituda objektil; mis on keelatud/mis lubatud;
- Veteraniseeritud puude tähistamine mingi märgiga
- Teavitada tuleks alati positiivses võtmes (sh keelatud tegevused nii-öelda ümberpööratud võtmes).
- Vajadusel hoolda ja korrasta stendid, sest korrast ära stend annab soovitud vastupidise tulemuse.

TÄNAN KUULAMAST!

Lõpetuseks: Veteraniseeritud puud ei asenda vanu, oma elukaare lõpul olevaid puud, vaid on neile täienduseks.

Kui teema huvitab, leiad palju head materjali näiteks siit:

<https://handbok.lifebridgingthegap.se/chapters/veteranization/>